

Зборник на трудови од меѓународниот научен симпозиум
Манастирот Слечче и поствизантиската уметност на Балканот во XVI и XVII век,
Демир Хисар, 6-7 јули 2018, уредник Сашо Цветковски,
Издавач: Манастир „Свети Атанасиј Велики“ Журче, Демир Хисар 2021, 5-312 стр.

Proceedings of the International scientific Symposium
Monastery Slepče and the Post-byzantine art on the Balkans at the XVI and XVII century, Demir Hisar, 6-7
july 2018, Ed. Sašo Cvetkovski PhD.
Publisher : Monastery „Saint Athanasius of Alexandria“ Žurče, Demir Hisar 2021, 5-312.

Промотивно излагање
Промоција на Зборникот во Слечче,
17 јули 2021 г.

Почитувани,

Чест и пријатна задача ми е тука, во овој духовен амбиент и меѓу луѓе со духовен порив, да го претставам Зборникот на трудови од Меѓународ-

ниот симпозиум под наслов „Манастирот Слечче и поствизантиската уметност на Балканот во XVI и XVII век.“ Како што на повеќето ни е познато, Собирот беше одржан во 2018 година како дел од Слечченско-демирхисарската едукативна летна школа. Благодарение на залагањето на членовите на Редакцискиот одбор составен од акад. Ѓорѓи Поп-Атанасов, монахот Серафим и посебно на д-р Сашо Цветковски кој наедно е и уредникот, денес пред нас го имаме ова репрезентативно издание во кое се објавени излагањата од тој Собир. Притоа

со посебно внимание истакнуваме дека Зборникот е посветен на споменот на академик Цветан Грозданов, во знак на почит и благодарност кон овој наш еминентен византолог и вонреден познавач на македонската средновековна уметност.

Како што во Предговорот појаснува уредникот д-р Сашо Цветковски, во книгава се претставени текстови кои презентираат повеќе нови, до сега малку познати или необјавени податоци за културните спомениците. Тематски, тука доминираат трудови во кои се прави обид да се протолкуваат определени појави и особености на поствизантскиот фрескопис и иконопис на почвата на Македонија и дијецезата на Охридската архиепископија во XVI и XVII век.

Таа тематска ориентација ја потврдува и прегледот на содржината на Зборникот при што паѓа в очи дека од четиринаесетте труда десеттина се посветени токму на истражувањето од оваа област.

Говорејќи за време во кое словенскиот свет на Балканот се наоѓа под власт на иноверци, јасно е дека периодот на слободен културен развој и подем на христијаните е веќе минато. Но како што тоа често се случувало низ историјата, туѓинската власт и пресијата прават поробениот народ да си бара нови начини на себеизразување, да си бара прибежиште од кое ќе ја црпи силата на своето опстојување во невремето. Еден од тие начини е посветеноста и негувањето на сопствените духовни корени кои го поврзуваат минатото и сегашноста и отвораат перспективи за надежна иднина. Токму за тој процес сведочат некои од трудовите што се објавени во Зборникот.

Во првиот текст под наслов „Слепченско евангелие“, Елисавета Мусакова (E. Moussakova, *The Slepče gospels* (Слепченското евангелие), 9-33.) пишува за орнаменталниот репертоар содржан во овој ракопис кој претставува компилација на модели со пресметана симболика и јасна пропагандна цел, имено, да се одржи христијанската самосвест во рамките на Османлиската империја.

За слично нешто зборува и Ивона Панџак Пинева (I. Pandzak Pineva, „*I am the Resurrection and Life*“ : *Three scenes from christ's ministry cycle in St. Nicholas Bolnichki – Ohrid* („Јас сум Воскресение и живот“: Три сцени од циклусот Христови дела и поуки од Св. Никола Болнички – Охрид), 167-179.) кога во композициите од Христовите чуда и поуки што таа ги анализира во охридската црква Свети Никола Болнички препознава профилатичка функција. Таа смета дека тие се сликани со цел верниците да бидат излечени телесно и духовно, но наедно и да се одржи и зацврсти нивната вера во турбулентните времиња кои настапиле.

Од своја страна, Миша Ракоција го истражува необичното присуство на свети Андроник во фреско декорацијата во Богородичната црква во Сиќевачкиот манастир (М. Ракоција, *Вера и наде у сликарству Богородичине цркве Сиќевачког манастира* (Faith and hope in the art of the church of the Virgin at Sičevački monastery), 34-51.). Овој светец е насликан нестандартно крај ликовите на св. Константин и Елена. Според авторот, тој детаљ упатува на истоимениот византиски император Андроник II Палеолог и на паралела со императорот Константин во улога на спасител и патрон на христијанскиот поробен народ.

При анализата на претставата на тетраморфот во олтарот на црквата св. Никола во село Зрзе, Александар Василески аргументира дека и покрај тоа што тоа претставува илустриран конкретен момент од богослужбениот обред – Победничката химна, тука воедно е изобразена и теолошката идеја за единството на човечкиот род и небесните сили во литургиското славење на Бог (A. Vasileski, *The representation of the Tetramorph in the sanctuary of the church of St. Nicholas in the village of Zrze* (Претставата на Тетраморфот во олтарот на црквата Св. Никола во село Зрзе), 134-148.). Патем, специфичното ликовно образложение на теолошките идеи за литургискиот обред на фреската сведочат за деталните познавања на литургискиот обред и неговото значење од страна на зографот Онуфриј чие авторство е несомнено.

Три од трудовите посветени на фрескосликарството се занимаваат со утврдување на авторството.

А. Ф. Трифонова внесува корекција во врска со авторството на фрескописот во црквата Св. Никола во село Куријан, Албанија (А.Ф. Трифонова, *Стенописите в църквата „Св. Никола“ в Куријан, Албанија (третата четврт на XVI в.)* (The wall paintings of the church St. Nicholas in Kurjan Albania, third quarter of the XVI century), 88-112.). Наспроти досегашното верување дека зографот тука е Никола, синот на познатиот Онуфриј, авторката врз основа на своите истражувања сугерира дека во овој случај се работи за дело на некој анонимен зограф од крајот на XVI век кој само бил под влијание на Онуфриј.

Јехона Спахиу Јанчевска пак ги истражува сликарските почетоци на зографот Јован од Грамоста во Костурско (J. Spahiu Jančevska, *Artistic beginnings of the painter John from Grammosta in Kastoria* (Сликарските почетоци на зографот Јован од Грамоста во Костур), 113-133.). Според сознанијата што ги има добиено од теренските истражувања и со помош на компаративните иконографски и стилски анализи на потпишаните и атрибуирани дела на зографот Јован од Грамоста,

таа утврдува дека сликарството во црквата св. Богородица во Костур е несомнено негово дело кое говори за неговите почетоци во развојот.

Проучувајќи го фрескописот со непознато авторство во црквата во манастирот Ново Хропово, а посебно композицијата „Христос јаде риба и мед“, Милица Поповиќ доаѓа до заклучок дека споредбените анализи не упатуваат на потеклото на ова сликарство тесно врзано за зографската традиција на Света Гора Атонска (М. Поповиќ, *Претставе Христових посмртних јављања у олтарском простору Новог Хопова* (Depictions of the Post-Resurrection appearances of Christ in the altar space of the Novo Hopovo monastery), 196-214.).

Научниот интерес во својот труд Сашо Цветковски го насочува кон проучувањето на фрескоживописот во две непознати поствизантиски цркви од XVII век во поречкиот крај (С. Цветковски, *Две непознати поствизантиски цркви во Порече од XVII век* (Two unknown post-byzantine churches in Poreč county from XVII century), 215-238.). Едната од нив е црквата св. Варвара во с. Ковач близу Самоков, а другата е црквата св. Никола во с. Црешнево. Објавувањето на фрескоживописот во овие цркви тој го смета за важен придонес во познавањето и проучувањето на оваа дејност во Поречјето од посочениот период, но и пошироко за познавањето на уметноста на Охридската архиепископија од времето на османлиската управа. Тие се доказ дека интензитетот на уметничкото создавање не се прекинува и покрај неповолните историски околности.

Во текстот под наслов „На маргините на скопската котлина“, Дарко Николовски ги објавува резултатите од истражувањата на фрескоживописот од XVII век во црквите св. Спас во Крушица и црквата св. Георги во Блаце (Д. Николовски, *На маргините на скопската околина* (On the margins of the Skopje district), 239-260.).

На тематски план се издвојуваат четири прилози кои се однесуваат на текстуални претстави и на ракописното наследство.

Светозар Ангелов своето внимание го задржува на кирилскиот натпис над сцената „Мелизмос“ на фреските од Марковата црква на реката Бабуна во близина на Велес (С. Ангелов, *Надписот од апсидата в „Маркова“ црква на река Бабуна край Велес* (The inscription on the apse of Mark's church on the river Babuna near Veles), 149-166.). Споредбеното истражување го доведува до заклучокот дека тој натпис е значенски идентичен со грчките натписи кои понекогаш се испишуваат околу оваа сцена, меѓутоа истакнува дека ова е единствениот познат пример во кирилска епиграфија.

Научниот интерес на Марија Полимирова во потполност се свртува кон словенската ракописна традиција и на еден широк план таа пишува за изданијата на венецијанската печатница на Божидар Вуковиќ почнувајќи од XVI век кои, меѓу друго, се одликуваат и со посебен уметнички дизајн (М. Полимирова, *Изданията на венецијанската печатница на Вуковичите од XVI в.* (1519-1570 г.) в българскитеохранилища (Editions of the Venetian printing house of the Vuković from the 16th century in the Bulgarian repositories), 261-290.).

Виктор Недески пишува за преплетувањето на хагиографските и иконографските традиции за свети Варвар Мироточив истакнувајќи дека клучна улога во ширењето на неговиот култ одиграла Охридската архиепископија. Житието пак на свети Варвар Пелагониски како носител на овој култ претставува самостојна литературна обработка иако е изградена врз основа на една веќе оформена хагиографска традиција (В. Недески, *Словенската хагиографска традиција за свети Варвар Пелагониски и нејзиниот израз во уметноста на Балканот од XIV до XVIII век* (The Slavic hagiographical tradition of st. Barbaros of Pelagonia and its expression in the art of the Balkans from the 14th to the 18th centuries), 180-195.).

Тука треба да го одбележиме и трудот на Румјана Дечева кој се фокусира на структурните карактеристики на ракописите пишувани од XVI до XVII век (Р. Дечева, *Рестаурација на рџкописи, датирани с текста и подвѐрзиите си през XVI-XVII в.* (Restoration of manuscripts dated with their text and bindings in the 16th-17th centuries), 291-308.). Притоа таа се осврнува и на конзерваторско-рестаураторските методи кои се потпираат на современи технологии и водат сметка за минимална интервенција при рестаурацијата со цел да се зачуваат кодиколошките карактеристики на ракописите.

На крајот на овој кус преглед, заслужуваат посебно да се истакнат зборовите на Уредникот на овој Зборник кој подвелкува дека резултатите од овие истражувања во рамките на Конференцијата како дел од Слепченско-демирхисарската едукативна летна школа, имаат свое значење како потврда на нашиот духовен, национален и културен историски континуитет во тесна врска со балканската и европската духовност у култура.

Витомир МИТЕВСКИ
МАНУ, Скопје

